

Araştırma Makalesi / Research Article

**YENİ ONBİNLER
VE
ANAKRONİK BİR SEFERİN AYAK İZLERİ***

Engin BERBER**

Öz

MÖ 401 yılında Atina ve Sparta'dan gelen paralı askerler de dahil olmak üzere Keyhüsrev komutasındaki kozmopolit bir ordu. Sardis'ten ayrılarak Anadolu'yu geçerek Mezopotamya'nın güneyindeki Kunaksa'ya indi. Kardeşi Pers Kralı Artaxerxes'in ordusuyla savaşan Keyhüsrev burada hayatını kaybetse de ordusu bir zafer kazanmıştı. Artaxerxes Yunan komutanları pusuya düşürüp öldürdükten sonra Atinalı Xenophon ve dört arkadaşı, Karadeniz kıyılarını takip ederek önce kuzeydoğuya, sonra Truva'ya kadar on binden fazla olan Yunan paralı askerlerine rehberlik etti. Xenophon, tehlike ve zorluklarla dolu bu uzun seferi Anabasis (Yükseliş) adlı kitabında anlatıyor.

Bu olaydan 2320 yıl sonra, 1919 baharında, on binlerce kişinin torunları ya da on binlerce yeni Yunan Albay Dimitri Ambelas'ın sözleriyle bu kez Selanik'ten ayrıldı. Yaklaşık üç buçuk yıl sonra 15 Mayıs sabahı İzmir'e inerek başlattıkları Anadolu seferi, tıpkı dedelerinininki gibiydi. On binlerce insanın ve milyonlarca insanın ölümünün tarif edilemez acı ve ıstıraplar yaşamasına neden olan bu zamana Yunanistan'daki Küçük Asya Felaketi denir. Bu makalede Yunanlıların bölgeye neden ve nasıl geldikleri, ne yaptıkları ve nasıl örgütlendikleri, evlerine nasıl döndükleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Yunanistan, Milli Mücadele.

---

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Bu makale, yazarın NTV Tarih'te yayımlanmış bir makalesinin (Sayı 4, Mayıs 2019), küçük bir eklemeye yeniden yayımlanmış halidir.

*** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, (engin.berber@ege.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-4635-7836).

NEW TENS OF THOUSANDS AND THE FOOTPRINTS OF AN ANACHRONISTIC EXPEDITION

Abstract

A cosmopolitan army under the command of Keyhusrev, including mercenaries from Athens and Sparta, BC. He departed from Sardis in 401 and crossed Anatolia and landed in Kunaksa in the south of Mesopotamia. Although Keyhusrev, who was fighting with the army of his brother, Persian King Artaxerxes, lost his life here, his army had won a victory. After Artaxerxes ambushed and killed the Greek commanders, Xenophon of Athens and his four friends guided the Greek mercenaries, numbering more than ten thousand, first to the northeast and then to Troy, following the Black Sea coast. Xenophon describes this long expedition full of danger and hardship in his book *Anabasis* (Ascension).

2320 years after this event, in the spring of 1919, the grandchildren of tens of thousands, or in the words of Greek Colonel Dimitri Ambelas, new tens of thousands, this time departed from Thessaloniki. The Anatolian expedition they started by landing in İzmir on the morning of May 15th, after about three and a half years, was only like their grandfather's. It didn't end happily. This time, which caused the death of tens of thousands of people and millions of people to experience indescribable pain and suffering, is called the Asia Minor Disaster in Greece. In this article, it will be examined why and how the Greeks came to the region, what they did and how they were organized, as well as how they returned to their homes.

Keywords: *Smyrna, Greek, Turk National Struggle.*

Giriş

Atina ve Sparta'dan paralı askerlerin de içinde bulunduğu Keyhusrev komutasındaki kozmopolit bir ordu, İ.Ö. 401 yılında Sardis'ten hareket etmiş, Anadolu'yu geçerek Mezopotamya'nın güneyindeki Kunaksa'ya inmişti. Burada, kardeşi Pers Kralı Artakserkses'in ordusuyla savaşa tutuşan Keyhusrev yaşamını yitirmişse de, ordusu bir zafer kazanmıştı. Artakserkses'in Yunanlı komutanları tuzağa düşürüp öldürmesi üzerine, Atinalı Ksenofon ve dört arkadaşı, sayısı on binden fazla olan Yunan paralı askerlerine rehberlik ederek onları önce kuzeydoğuya götürmüş, ardından Karadeniz kıyılarını takiben Truva'ya getirmişti. Ksenofon tehlike ve bin bir güçlkle dolu bu uzun seferi, *Anabasis* (Çıkma) isimli kitabında anlatır¹.

Bu olaydan 2320 yıl sonra, 1919 baharında onbinlerin torunları ya da Yunan Albay Dimitri Ambelas'ın deyişiyle *yeni onbinler*, bu kez Selanik'ten hareket etmiş, 15 Mayıs sabahı İzmir'e çıkararak başlattıkları Anadolu seferi,

1 Xenophon; *Anabasis*, Harvard University Press, 1998; Ksenophon, *Anabasis*, 'Onbinlerin Dönüşü', Çeviren: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1974.

yaklaşık üç buçuk yıl sonra ancak dedelerinin ki gibi mutlu bitmemiştir. On binlerce insanın ölümüne, milyonlarcasının tarifsiz acı ve sıkıntılar yaşamasına neden olan bu sefer, Yunanistan'da *Küçük Asya Felaketi* olarak isimlendirilmektedir. İçinde bulunduğumuz 2009 yılı Yunanlılar için, yeni onbinlerin ilk ve en önemli hedefi İzmir'in (Türklerden) kurtarılmasının; Türkler içinse, (Yunanlılarca) işgal edilmesinin 90. yıl dönümüne tesadüf etmekte olup, Ege'nin iki yakasında çeşitli etkinliklerin yapılacağı açıktır. Birazdan okuyacağınızın temel kaynağı, "Sancılı Yıllar 1918-1922; Mütareke ve Yunan İşgali Yıllarında İzmir Sancağı" başlıklı kitabımız olup² yeni on binlerin bu son seferi hakkında, Türkiye yakasındaki bilgiyi zenginleştirmeyi amaçlamaktadır.

A. Neden Geldiler?

Bu sorunun yanıtı, genellikle sanıldığı gibi Yunan milliyetçiliği, başka bir deyişle *Megali İdea* öğretisi değildir. Esasen ikisi Yunanistan, biri Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiki olan İngiltere, Fransa ve A.B.D.'den kaynaklanan, üç sebep üzerinde durmak gerekir.

Egemen Sınıfların Horoz Dövüşü

Egemen sınıflar arasında ve ülkeyi hem düşünsel anlamda, hem de idari olarak ikiye bölecek olan amansız mücadele, Yunanistan'dan kaynaklanan sebeplerin ilkidir. Bavyera ve Danimarka'dan ithal kralların başında olduğu ve on yıllardır iktidara demir atmış aristokratik oligarşi, 1910 Ağustosunda yapılan seçimlerde iktidarını, Venizelos'un temsilciliğini yaptığı burjuvaziye kaptırmıştı. 1915 Şubatında Kral Konstantin, hükümeti kurma görevini Gunaris'e vererek iktidarı aristokrasiye iade etmişse de, 12 Haziran'da yapılan seçimlerde rakiplerini silip süpüren Venizelos yeniden başbakan, burjuvazi de iktidar olmuştu. Ancak Konstantin, ikinci hükümetini kurduktan sadece kırk beş gün sonra, Venizelos'tan başbakanlığı bırakmasını isteyerek, iktidarı bir kez daha aristokrasiye vermişti. Son iki seçimi kaybeden ancak iktidarı kaybetmeyen aristokrasinin, kral eliyle gerçekleştirdiği bu ikinci hükümet darbesi üzerine Venizelos Selanik'e gitmiş, Yunanistan'ın kuzeyi ve adalara egemen olacak geçici, ama Zaimis'in başında olduğu Atina'daki hükümete paralel yeni bir hükümet kurmuştu. Yunanlıların *Ulusal Bölünmüşlük* (Ethnikos Dihasmos) dediği bu süreç, İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Venizelos'un, dolayısıyla Yunan burjuvazisinin bir kez daha iktidara gelmesi (Venizelos hükümeti kurduktan bir gün sonra, 28 Haziran 1917'de Almanya ve müttefiklerine savaş ilan etmişti) ve Konstantin'in Yunanistan'ı terk etmesiyle tamamlanacaktı.

2 Engin Berber, *Sancılı Yıllar 1918-1922; Mütareke ve Yunan İşgali Yıllarında İzmir Sancağı*, Ankara, Ayraç Yayınları, 1997.

Hangi Megali İdea?

Yunancada “*Büyük Fikir*” demek olan bu kavramı, Başbakan Kolettis ilk kez, 14 Ocak 1844’te yaptığı bir meclis konuşmasında telaffuz etmişti. Adriyatik Denizi-İran ekseninde, Yunan soyundan herkesi başkenti İstanbul olacak bir devletin sınırları içinde buluşturmayı hedefleyen bu öğretiyi, Bavyera kökenli iktidar can vermiştir. Amaç, topraksızlıktan ötürü sefalet içinde yaşayan Yunan köylüsünün, iflas halindeki hükümeti devirmesini önlemektir. Yunan köylüsü ve emekçisinin enerjisini, dış politikaya aktaran Megali İdea, Yunanistan’da ezilen sınıfları hak ve iktidar mücadelesi yapmaktan alıkoymaya için, egemen sınıfların iktidarını pekiştiren bir araçtı. Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Megali İdea, Yunan halkını çevresinde topladığı tek öğreti olmaktan çıkmış olup, tüm Yunanlılar için aynı anlamı taşımıyordu. Eski diplomat ve politika yazarlığı yapan İ. Dragumis’e göre Yunanlılık için tehlike, Venizelos’un işaret ettiği Slavlar ve Türklerden değil, Batı uygarlığından geliyordu. Bu nedenle, Türklerle savaşmak yerine Batı’ya karşı ittifak yapılmalıydı. Nasıl olsa meziyetli Yunan uygarlığı, Türkleri ve Yunanlıların birlikte yaşadığı diğer ulusları kendi içinde eritecekti. Venizelos’un savaşçı ve yayılcı Megali İdea’sı, Batı uygarlığının Yunanlılığı yok etmek için aşıladığı bir öğretiydi. Anadolu seferine karşı çıkan Dragumis, 13 Ağustos 1920 günü Venizelist militanlarca vurularak öldürülecekti. Gerçekte Yunan ekonomisinin durumu, hangi sınıf iktidarda olursa olsun Yunanistan’a, Venizelos’un savunduğu Megali İdea dışında bir tercih yapma şansı vermiyordu.

2. Sıfırı Tüketmiş Bir Devletin İmparatorluk Düşü

Boğazına kadar borçlandırılarak kurulan Yunanistan, 1893 yılında iflas ettiğini açıklayınca, alacaklı devletlerin temsilcileri Atina’da toplanmış ve *Uluslararası Ekonomik Denetim Kurumu*’nu oluşturmuşlardı. Böylece, Akdeniz’in diğer geleneksel ekonomileri: Portekiz, Mısır, Tunus ve Osmanlı Devleti’ne yapıldığı gibi, Yunanistan’a da ekonomik pranga vurulmuş oluyordu. Tuz, alkol, sigara kâğıdı ve petrolü tekeline alan; tütün vergisi ile liman gelirlerini toplayan bu kurum eliyle Avrupa sermayesi, Yunan sermayesinin sanayiye yatırılmasını engellemekte ve Yunan bankalarına ortak olmak suretiyle ülkenin ekonomik yaşamını denetlemekteydi. Balkanlar ve Yakın Doğu’da yükselen milliyetçilik ve ulusal ekonomi inşasına yönelik uygulamalarının bir sonucu olarak, aynı yıllarda Yunan diasporası da Yunanistan’a sermaye ihracına başlamıştı. Sanayiden çok devlete borç verme, demiryolu inşası ve kapitalist dünya pazarının istemleri doğrultusunda tefecilikte kullanılan bu sermaye, sahiplerinin servetlerini katlarken Yunan ekonomisinin çevreci karakterini ve Avrupa sermayesine bağımlılığını bilemişti. Kendi ülkesinin iç pazarını ortak kullanma ve küçük veya zayıf olan komşu ülkelerin pazarlarında işbirliği yapma, Yunan burjuvazisinden çok büyük ortağı, yani Avrupa sermayesini karlı kılıyordu. *Eleftheros Tipos* gazetesinin (Atina), 1919 yılı başında yazdıkları, Yunanistan’ın çaresizliğini ve iktidarın seçeneksizliğini göstermektedir: “*Savaşın sırtımıza yüklediği ağır yükten sonra, sınırlarımız tüm Yunan halkını... tek bir Yunanistan içinde toplayacak bir şekilde genişletilmezse ekonomik bakımdan yaşamaya devam edemeyiz*”. Tercüme etmek gerekirse Yunan burjuvazisi, Yunanistan’ın ancak, kalabalık soydaş nüfusuyla

birlikte tarım, ticaret ve madenler bakımından zengin Anadolu'nun batısı ve (Doğu) Trakya'yı almak suretiyle Avrupa sermayesinden ekonomik, dolayısıyla siyasi bağımsızlığını kazanabileceği düşüncesindeydi. Küçük Yunanistan, ulus devletler çağında, Venizelos'un "... dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz'i seyreden" diye tanımladığı, büyük bir imparatorluk olmak istiyordu.

3. İhtirası Gücünden Büyük Bir Akdenizli: İtalya

İtalya, İtilaf Devletleri'nden biriydi ve 1917 tarihli bir gizli anlaşma ile müttefikleri kendisine, İzmir ve çevresini de içine alan bir pay vaat etmişlerdi. Söz konusu anlaşmayı sonradan, Rusya'nın onayı ile yürürlüğe gireceğine ilişkin hükmü gerçekleşmediği için tanımayan müttefikler, İtalyan fırsatçılığının sebebiyet vereceği olası kayıplardan endişe ediyorlardı. İngiltere ve Fransa, İtalya'nın son beş-altı yıl içinde Akdeniz'de tuttuğu, kıyı ve köprübaşlarından (Trablusgarp ve Oniki Ada) çok rahatsızdı. *Açık Kapı* (Open Door) politikasının bir gereği olarak, dünyanın her yanında ticaret yapmak isteyen A.B.D. ise, İzmir ve çevresinde edineceği yeni üslerle İtalyan Donanması'nın, Akdeniz'deki Amerikan ticaretini engelleyebileceği ve Çanakkale Boğazı'nı kapayabileceğini düşünüyordu. Akdeniz'in ikinci büyük gücü olan İtalya'ya söz dinletebilmek kolay değilken Yunanistan, birçok bakımdan İngiltere ve Fransa'nın tercih edebileceği bir ülkeydi. Henüz terhis etmediği ordusu, Akdeniz ve Karadeniz'deki müttefik çıkarlarını koruyabilirdi. Ekonomisini denetlediği ve burjuva sınıfı kendi desteğiyle iktidarını koruyabilen bu küçük ülkenin, bağımsız politikalar izleyemeyeceği açıktı. Müttefikler, 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'a, Anadolu seferi için vize verirken bunları düşünmüşlerdi.

B. Nasıl Geldiler?

Birinci Dünya Savaşı'nın galibi büyük devletler, 1919 ve 1920 yılında, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde topladıkları konferanslarda, savaş değirmenine su taşıyan bir dizi karar almışlardır. Bolşeviklerin 1918 Sonbaharında varlığı ve içeriğini açıkladığı paylaşım anlaşmalarıyla sorsa da, mağlup devletlerin ümitle yaşatmaya çalıştığı (adil) barış çiçeğini öldüren bu kararlar, uluslararası sermayenin çıkarlarına hizmet ediyordu. 18 Ocak 1919'dan beri toplantı halinde olan Paris Barış Konferansı'nın, İtalya'nın hazır bulunmadığı 6 Mayıs günlü oturumunda alınmış, yeni onbinlerin İzmir'e gönderilmesine ilişkin kararını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. (Mondros) mütareke mukavelesinin: "*Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek durum olduğunda, herhangi bir noktayı işgal hakkına sahip olacaklardır*" diyen yedinci maddesine dayandırılan (!) bu haksız ve hukuk dışı karar, arkasında yüz binlerce ölü ve yaralı; aç ve açıkta milyonlarca göçmen; zarar-zıyan ve etkileri günümüzde bile hissedilen derin acılar bırakan bölgesel bir savaşa neden olmuştu.

Venizelos İzmir'in işgali görevinin, Yunanistan'ın en seçkin birliği olan Birinci Piyade Tümeni'ne verilmesini istemişti. Albay Nikolaos Zafirios'un komutasında üç piyade alayıyla iki topçu taburundan oluşan bu tümen 12 Mayıs'ta, Eleftheron Limanı'nda (Selanik yakınlarında) demirlemiş nakliye gemilerine binmişti. Aynı limanda, İngiliz Kaptan Gover Granvil'in komuta ettiği üç İngiliz ve dört Yunan torpidosundan oluşan bir filotilla da bulunuyordu. Bu filotillaya nakliye gemilerini İtalyan Donanması ve olası tehditlerden koruma görevi verilmişti.

13 Mayıs sabahı limandan ayrılan gemiler, İzmir'deki İngiliz Amirali Calthorpe'dan aldığı emir gereği, 14 Mayıs öğle üzeri, Midilli Adası'nın Yera Körfezi'ne demirledi. Leon Torpidosu'na binen tümen kurmay heyeti, akşama doğru İzmir'e geldi. Averoff ve Iron Duke Zırhlısı'nda yapılan görüşmelerde çıkarmanın ayrıntıları belirlendi. Plan şöyleydi: Olası bir Türk direnişini kırmak için İzmir kuşatılacak, 1/38 Evzon Alayı güneybatıdan Karantina-Kadifekale çizgisini; Beşinci Alay kuzeybatıdan Punta (Alsancak)-Kadifekale çizgisini tutarken, Dördüncü Alay Türklerin oturduğu mahalleleri denetim altına alacaktı.

Padişah ve hükümetten oluşan merkezi iktidar odağı ile bu odağın İzmir'deki mülki ve askeri uzantısı olan vilayet ve 17. Kolordu'nun başında bulunanların, kayda değer bir tepki göstermediği çıkarma işlemi, 15 Mayıs 1919 sabahı başlamış, Yerli Rumların sevinç gösterileri eşliğinde Birinci Piyade Tümeni, Punta İskelesi'ndeki Avcılar Kulübü önüne inmişti. Beraberinde Rumlar olduğu halde, saat 11.00 sularında vilayet konağı önüne gelen Evzon Alayı'nın öncü birliği, kim ya da kimler tarafından sıkıldığı halen tartışma konusu olan kurşunların hedefi oldu. Anlaşılan o ki, sayıca Rumlardan çok olduğunu göstermek için geceyi Maşatlık'ta bir arada geçiren Türklerden bazıları, yeni onbinleri taşıyan gemilerin gün ışıırken körfeze girdiğini görünce, ev veya işleri yerine, vilayet konağı önüne giderek elleri tetikte beklemeye başlamıştı.

Türklüğün onurunu kurtaran bu altın kurşunların neden olduğu kısa süreli bir paniğin ardından yeni onbinler ve Rumlar, kolordu binası (Sarıklı), vilayet konağıyla Kemeraltı Caddesi'nin girişi ve civarındaki kahve ve otellere, bir saat boyunca kurşun yağdırmışlardı. Zafirios, Venizelos'a gönderdiği 25 Mayıs tarihli bir raporda, 15 Mayıs kurbanlarını şöyle tasnif etmiştir: *Yunanlılar* asker 2 ölü, 9 yaralı; sivil 9 ölü, 34 yaralı; *Türkler* asker 5 ölü, 8 subay, 8 er ve 41 sivil yaralı ve *değişik milliyetlerden* 47 ölü: *Toplam* 163 kişi. Fransız Başbakanı Clemenceau'ya gönderdiği bir mektupta Venizelos, toplam sayıyı değiştirmeyen Yunan kayıplarını şişirmiştir: 63 ölü 100 yaralı vardı. Bunlardan 62'si *Yunanlı*, 78'i *Türk*, 1'i *Musevi*, 22'si ise *diğer milliyetlerdendi*. Bu rakamların gerçeği yansıtmadığı, Paris Barış Konferansı'nın 15 Mayıs olaylarını araştırması için kurduğu komisyonun raporundan anlaşılmaktadır: "*İzmir'in işgali sırasında ölen ve yaralananların sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Tahminen Yunanlılardan 2 er ölü, 6 yaralı; Türklerden ise, 300 veya 400 ölü ve yaralıdır*". Türk belgelerine

göre, “İşgalin ilk 48 saati içinde İzmir ve banliyölerinde (Urla Yarımadası ve köyleri dahil) öldürülen Türklerin sayısı 2000’in çok üzerinde” idi. İşgali izleyen bir Yunanlı gazeteci: Mihailidis, sadece 15 Mayıs günü, 4000 Türkün (sivil ve asker) tutuklandığını yazmıştı.

C. Nasıl Örgütlendiler?

Yunan makamlarının Anadolu’da ne yaptığını, nasıl örgütlendiklerini bilmeden kavramak mümkün değildir.

1. Sivil Yönetim:

(İzmir) Yunan Yüksek Komiserliği/Komiseri (YYK)

Yunanistan Hükümeti, Mondros Mütarekesi’nden sonra İstanbul ve İzmir’e, bu kentlerde yaşayan Türkler dahil tüm halkları kazanmaları görevi ve *yüksek komiser* sıfatıyla memurlar göndermişti. 21 Mayıs’ta İzmir’e gelen yeni Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Stergiadis’e verilen görev ise; 1914 İlkbaharı’nda Doğu Ege Adaları’na sevk edilmiş Osmanlı Rumlarını evlerine yerleştirmek için gerekenleri yapması ve barış anlaşmasıyla Osmanlı’dan devralınacak arazide kurulacak Yunan yönetiminin zeminini hazırlamasıydı. Atina Hükümeti’nin Anadolu’daki uzantısı olan (İzmir) YYK’ne, yeni onbinlerin işgali altındaki arazinin 17.452 km²sinin Yunanistan’a bırakıldığı Sevr Antlaşması’ndan kısa bir süre sonra, 23 Eylül 1920’de yürürlüğe girecek 2493 numaralı bir yasayla *İzmir Yunan İdaresi* (İYİ) ismi verilecekti. Aynı yasa gereğince, Anadolu’daki tüm idari ve askeri birimlerin bağlandığı İYİ, 1922 yazında şu daire ve bölümlerden oluşuyordu:

Sayı	Merkez Teşkilatı	Sayı	Taşra Teşkilatı (Yunanlıların “İdare Altındaki Bölge” dediği, Sevr’in Yunanistan’a bıraktığı arazi içinde)
1	Genel Sekreterlik	1	Manisa Valiliği
2	Adliye Müdürlüğü	2-15	Siyasi Temsilcilikler: Ödemiş, Tire, Bayındır, Nif, Çeşme, Karaburun, Seferihisar, Urla, Eski Foça, Menemen, Kasaba, Akhisar, Bergama ve Ayvalık’ta (Bunların başındaki <i>siyasal temsilciler</i> , Sevr Antlaşması’ndan sonra <i>kaymakam</i> unvanı kullanmışlardır).
3	İçişleri Müdürlüğü		Taşra Teşkilatı (Sevr Antlaşması’nın çizdiği sınırların ötesinde kalan ve Yunanlıların, “Askeri İşgal Altında Tutulan Bölüm” dediği arazide)
4	Eğitim Müdürlüğü	1	Bursa Yüksek Temsilciliği
5	Maliye Müdürlüğü	2-20	Siyasi Temsilcilikler: Mudanya, Bandırma, Gemlik, Mihaliç, İnegöl, Biga, Ezine, Balya, Balıkesir, Soma, Edremit, Salihli, Alaşehir, Kula, Uşak, Simav, Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir’de.

6	Milli Ekonomi Müdürlüğü (Ticaret ve Sanayi ve Tarım adını taşıyan iki alt müdürlüğü vardır)	Toplam 35 birim	<p style="text-align: center;">AÇIKLAMALAR</p> <p>1. Bu birimlere, merkezi İzmir’de bulunan: İyonya Yüksek Jandarma İdaresi ve Polis Müdürlüğü de eklemek gerekir. 2. 12 Ağustos 1920 tarihinden sonra, <i>İdare Altındaki Bölge</i>’de görev yapan Yunan siyasi temsilcileri, maiyetindekilerle birlikte gittikleri kaymakamlık binalarından, kaymakam dahil tüm Osmanlı memurlarını çıkartmışlardır. Aynı uygulama, vilayet konağına gidilmek suretiyle İzmir’de de yapılmıştır.</p>
7	Kamu İşleri Müdürlüğü		
8	Posta, Telefon, Telgraf Müdürlüğü		
9	Toplum Sağlığı ve Yardım Müdürlüğü		
10	Müslüman Hizmetleri Müdürlüğü		

2. Askeri Yönetim:

Küçük Asya Ordusu Komutanlığı/Komutanı (KAOK)

Menderes, Gediz ve Bakırçay’ın yardığı vadileri izleyerek doğuya ilerleyen yeni onbinler Anadolu’da, İzmir’deki sivil yönetime bağlı olması dışında sürekli değişen ve büyüyen, bu nedenle oldukça karmaşık bir örgütsel yapı kurmuştur. Bu yapının çatısını, resmi ismi ve başkomutanı çok sık (ortalama beş ayda bir) değiştirmiş, *Küçük Asya Ordusu Komutanlığı* oluşturmaktadır. Büyük Taarruz başlamazdan hemen önce, Tümğ. Hacıanestis’in komutasında on dört tümen, beş alay ve *Yüksek Genel Komutanlığa* (YGK) bağlı birlikleriyle yaklaşık 200.000 kişiden oluşan bu savaş makinesinin ciddi sorunları vardı. Boğazına kadar siyasete batan komuta kadrosu (Konstantinist-Venizelist kamplaşması), sürgün niteliğindeki tayinler nedeniyle subayların birliklerini terk etmesi, komünistlerin savaş yılmı erler arasında yürüttüğü *eve dönüş* kampanyası, giderek kötüleşen siper koşulları ve ağır kayıplar, bu sorunların başında geliyordu. Ayrıca, Stergiadis’in genelkurmaya rağmen KAOK üst kadrosuna yaptırdığı tayinler (Tümğ. Komninos olayı gibi), genelkurmayın tamamen veya kısmen Selanik’te, KAOK’nın İzmir’de bulunmasından kaynaklanan iletişim kopukluğu ve Konstantin’in genelkurmay, hükümetin KAOK yanında saf tutmasından kaynaklanan cepheleşmeyi de unutmamak gerekir. Emir-komuta zinciri kırılmış ve zafere inancı tükenmiş olan KAOK arkasını, yani cephe gerisinin emniyetini YGK’a bırakmıştı. Merkezi İzmir’de bulunan bu komutanlığın temeli, 28 Şubat 1920’de, genelkurmay başkanlığı görevi üzerinde kalmak üzere KAOK’nu üstlenmiş olan, Korg. Paraskevopulos tarafından atılmıştı. Cephe gerisindeki tüm garnizon, merkez ve müstahkem mevki komutanlıklarının bağlandığı YGK, 1921 Kasımı’nda son şeklini almıştır. Kuzey ve güney sektörü olarak, on askeri yönetim bölgesine (Manisa/Akhisar, Simav, Bandırma, Alaşehir, Aydın/Ödemiş, İzmir, Bursa, Eskişehir, Kütahya ve Uşak) ayrılan cephe gerisini tutan YGK’nın emrinde ihtiyat alayları (yedi adet),

deniz piyade müfrezesi, demiryolları güvenlik alayı ve bağımsız jandarma alayıyla askeri; hastaneler, mahkemeler, hapishaneler, postaneler ve garnizonlar, üsera ve mahkûm bölükleri ile orduevleri bulunmaktaydı.

Yunan Komünistlerinin Askerlerine Dağıttığı Bir Bildiri

Asker! Bu toprakların hakiki sahipleri Türklerdir. Beyhude yere kanlarınızı döküyorsunuz. Venizelos sizi aldatıyor. Bütün Asyahılar ayaktadır. Yakında başınızda kıyametler kopacaktır. Bu sözlerimize kulak veriniz. İnanmazsanız barış konferansının son kararlarından ibret alınız. Hiç olmazsa çabuk isyan edip memleketinize gidiniz. Size acıdığımız için haber veriyoruz. Çünkü malumunuz vakit daralıyor, durmayınız (7 Mart 1920'de Söke'de ele geçmiştir).

ATASE Arşivi, Dolap: (52)-7, Dosya: (48)-12, Klasör: 404, Arşiv: 6/3420.

D. Ne Yaptılar?

Bu sorunun yanıtı, Türkçe ve Yunanca kaynaklar birlikte okunduğunda hakkıyla verilebilir. Çünkü ötekinin söylemediğini ortaya koyabilmenin, bir başka yolu yoktur. Bu bağlamda çıkardığımız *özlü bilanço* şöyledir:

1. Eve Dönüş: Rum Göçmenlerin İskânı

Osmanlı Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce ve savaş sırasında, yeni onbinlerin Anadolu'da işgal ettiği bölgeden *harice sevk ettiği* Rum-Ortodoks cemaatinden uyrukları evlerine yerleştirilmiş ve arazileri kendilerine iade edilmiştir. 31 Aralık 1920 tarihi itibarıyla Anadolu'da iskân edilen Rum göçmenlerin sayısı 126.000'dir. Yunanistan Hükümeti, son beş yılı bin bir zorlukla geçirmiş bu insanların durumlarını iyileştirmek için, 1 Aralık 1920 tarihi itibarıyla 16.136 göçmene, 17.503.765 Drahmi borç vermiş; gelecek göçmenler için ayrılmış iki buçuk milyon Drahmi'yi yetersiz bularak, YYS'ne beş milyon daha göndermeyi kararlaştırmıştı. Ayrıca, Rum göçmenlere pulluk ve kaliteli tohum dağıtılmış; Tepeköy Çiftliği'nde onlar için tarım kursları düzenlenmiş; ev, okul, yol ve kiliseleri onarılmış veya yapılmış, su kuyuları ve pompaları temizlenmiştir. Kuva-yı Milliye'nin denetiminde olan bölgeden İzmir'e gelmiş Rum göçmenler, Bahri Baba Parkı'nda kurulan bir kampta toplanmış, YYS bunlara, ekmeğiyle birlikte günde 2.000 kap (1000'i Türk göçmenlere veriliyordu) yemek verebilen bir aşevi açmıştı.

2. İşgal Bölgesinin Arındırılması: Türkleri Göçe Zorlama

Yeni onbinlerin İzmir ve art bölgesini işgali sırasında ve sonraki günlerde, Türklere yönelik ve Rum milislerce de desteklenen öldürme, yaralama, ırza geçme, işkence, dayak, sürgün, gasp, soygun, angarya ve kundaklama

başlığı altında toplanabilecek uygulamaları *planlıydı*. Beklendiği gibi *dahile* ve beklenmeyen bir şekilde *İzmir'e* doğru *kitlesel* bir Türk göçüne neden olmuştu. Anadolu'nun batı sahiline serpilmiş bazı kaza merkezi dışında, Rum nüfusun çoğunlukta olmadığını bilen Yunanistan böylece, demografik yapısını lehine çevireceği işgal bölgesinin, kendisine bırakılmasını garantilemek istiyordu. 15 ve 16 Mayıs 1919 günü karışıkları olaylar bilinmesine rağmen, Rum milislerin ısrarla askeri operasyonlara dahil edilmesi bundandır. 1919 Ekimi itibariyle göç eden Türklerin sayısı, Venizelos'a göre 180.000, Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bir raporuna göre ise 300.000'di. Bu sayıya, Osmanlı Hükümeti'nin harice sevk ettiği Rumların evlerine vaktiyle iskân ettiği: Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk, Adalardan gelmiş ve Giritli Müslüman göçmenler dahil değildir. 1920 Haziranı itibariyle İzmir'de, değişik milletlerden 64.500 göçmen bulunuyordu ki, Türklerin çoğu cami ve medreselerde barınmaktaydı.

3. Halk Sağlığı: Arka Planıyla Bir Başarı Öyküsü

YYK ahlaki ve diplomatik boyutları olan gereklilikler ve propaganda amacıyla, özde İzmir'deki Türk göçmenlere ve genel anlamda işgal bölgesi içinde yaşayan herkese, sosyal yardımlarla desteklenmiş bir sağlık hizmeti sunmuştur. Veba, çiçek ve tifo salgını nedeniyle, İstanbul'daki İtilaf komiserlerinin İzmir'de görmek istediği, Uluslararası Sağlık Dairesi'ni kurulmasına engel olmak ve KAOK'nın gücünü ve kuvvetini muhafaza etmek, söz konusu gerekliliklerin başında gelmektedir. Hizmete soktuğu aşı istasyonları ve dispanserler eliyle yüz binlerce aşılama, muayene ve tahlil yaptırıp reçete yazdırtan; ihtiyaç sahiplerine ücretsiz ilaç, et, ekmek, süt, sıcak yemek ve yakacak maddeleri dağıtan YYK, işgal bölgesinde yüksek bir halk sağlığı standardı oluşturmayı başarmıştı. YGK bünyesindeki sabit ve seyyar askeri hastaneler; istihbarat topladığı gerçeğini anımsatarak Yunan Kızılhaçı'na bağlı hastane ve dispanserlerle işgal bölgesi içinde çalışmasına izin verilen Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ait dispanserlerin, bu sonucun alınmasına koyduğu katkı unutulmamalıdır.

4. Milletine Göre Adalet: Sıkıyönetim Mahkemeleri

Uluslararası hukuka göre yeni onbinler, barış anlaşması yapılmaya kadar, işgal bölgesinde geçerli yasa ve yönetmeliklere uymak zorundaydı. Ancak Yunanistan, KAOK'na karşı işlenecek suçlara (yani ancak Türklerin işleyebilecekleri), kendi kanunlarına göre bakabilen *harp divanları* yerine, *sıkıyönetim mahkemeleri* (ektakto stratodikio) kurmak suretiyle, hukuku delme yoluna gitti. Böylece: Rumlar Osmanlı mahkemelerinden kurtarılmış, dolayısıyla Türklerin hak ve hukuk arama şansı ve Osmanlı yargı hakkı yok edilmiş oluyordu. KAOK, 17 Mayıs 1919 günü yayımladığı bir duyuru ile halkı güya 15 Mayıs'ta ilan edilmiş sıkıyönetimin gereklerine uymaya davet ederek, sıkıyönetim mahkemelerini meşrulaştıran son adımı da atmıştı. YGK

bünyesindeki bu mahkemeler, biri başkan dördü üye beş askeri hakim ve savcıdan oluşuyordu. Özellikle Kuva-yı Milliye'ye yardım ve yataklık iddiasıyla pek çok Türkü 101 yıl hapis ve müebbet kürek gibi ağır cezalara çarptırılmış olan mahkemeler, suça göre değil sanığın milliyetine göre cezalar vermişti.

5. Müzeler ve Toprakaltından Nakledilen Tarih

YYK'nin, Anadolu'ya ait arkeolojik eserleri, Yunanistan'a nakletmeyi amaçlayan ilk girişimi, 1919 Sonbaharı'nda olmuştur. Sudan bir bahane ile Bergama Müzesi'ne el koyan YYK, Osmanlı makamlarının itirazlarına aldırmayarak, buradaki eserleri bir şekilde Atina'ya taşımıştı. 1920 Ağustosundan sonra İYİ, Atina Arkeoloji Derneği'nden İkonomos ile yine Atina'daki Bizans Müzesi'nin Müdürlü Sotiriu'nun: Klozemenai (Urla), Efes ve Nisa'da (Aydın/Sultanhisar) başlatıp, sonradan başka Yunan arkeologlarının da katılımıyla yürütülen kazılara, ekonomik destek vermişti. Bu kazıların amacı başlangıçta, Yunan uygarlığının işgal bölgesine damgasını vurduğunu göstererek, *enosise zemin hazırlamaktı*. Ancak KAOK'nın, Anadolu'yu elde tutamayacağına anlaşıldığı 1922 Yazı'ndan sonra durum değişti. Zamanla yarışan ve Türklerden kurtarma anlayışıyla sürdürülen kazılarda, tahrip edilen arkeolojik dokudan alınmış eserler, İzmir üzerinden Atina'ya sevk edilmişti.

6. Yanmaya Başlamadan Sönen Işık: İzmir Yunan Üniversitesi

Sevr Anlaşması'ndan sonra, *İdare Altındaki Bölge*'de bulunan bazı Türk okullarıyla medreselere ısınma, kırtasiye ve beslenme giderleri ve öğretmen maaşları için bir miktar para aktaran YYK, Rumlara ait ilk ve orta dereceli okullara deyim yerindeyse yağdırmış ve İzmir'de, bir (Rum) Erkek Öğretmen Okulu ile YYK Lisesi açmıştı. Ancak YYK'nın eğitim alanındaki en görkemli girişimi hiç kuşkusuz, 14 Temmuz 1920 tarih ve 2251 sayılı yasayla resmîyet kazanan, İzmir Yunan Üniversitesi'ydi. Amaç, Anadolu'dan Yunanistan ve Avrupa'ya yönelen Rum beyin göçünü durdurmak ve enosisi geciktirebilecek eksiklikleri (yetersiz üretim ve Türkçe bilmeme gibi) gidermektir. Kurucu rektörlüğüne Göttingen Üniversitesi'nden matematik profesörü Karatheodoris'in atandığı ve *Doğu'nun Işığı* olması beklenen üniversitenin: Fen Bilimleri ve Ziraat; Mühendislik Bilimleri; Doğu Dilleri ve Kültürü; İktisat ve Kamu İdaresi Fakülteleriyle Hıfzıssıhha Enstitüsü'nden oluşması planlanmıştı. YYK bütçesinden aktarılan yüklü paralarla iki yıl içinde fiziki altyapısı (şimdi İzmir Kız Lisesi'ne ait binalarda) ve kadroları tamamlanan İzmir Yunan Üniversitesi, Türk Ordusu'nun İzmir'e girmesi nedeniyle 1922 Sonbaharı'nda, kimya dışındaki tüm bölümlerinde niyetlendiği öğretime başlayamayacaktı.

7. Göle Çalınan Ancak Tutmayan Maya: Batı Küçük Asya'nın Özerkliği

Anadolu'dan ayrılmadan kısa bir süre önce, 12 Ağustos 1922 günü Yunanistan, kamuoyuna hitaben yayımladığı bir bildiriyle işgal ettiği bölgenin özerkliğini ilan etmişti. İngiltere Hükümeti'nin, Türk Ordusu ile Çanakkale Boğazı arasında tampon olacağını düşündüğü için destek verdiği bu girişimiyle Yunanistan, artık kalamayacağını bildiği işgal bölgesini, Rum soydaşları için güvenli kılacak bir idari yapı oluşturmayı amaçlamıştı. YYK'nin, 22 Ağustos 1922 tarih ve 2613 sayılı bir gizli emirle yüksek dereceli memurlarına, yakın gelecekte içeriğini bildireceğini belirttiği bu sözde özerk idari yapının, ilk fırsatta enosis ilan edeceği de hesaplanmış olmalıdır.

E. Nasıl Gittiler?

26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Türk saldırısı, sansür nedeniyle cephe gerisinde dolayısıyla İzmir'de duyulmamış/duyulamamıştı. İzleyen günlerde trenlerin, daha önce görülmediği kadar çok ölü ve yaralı askeri İzmir'e getirmesi, Türkleri sevindirirken Rumları kaygılandırmış olmalıdır. Bu nedenle İzmirli Rumlar, Amalthiya (İzmir) gazetesinin 30 Ağustos tarihli nüshasında, KAOK Hacı Anesti'nin, "*Düşman saldırısının şiddeti nedeniyle dün Afyonkarahisar'ın tahliyesi emredilmiştir...*" diyen 28 Ağustos tarihli askeri bültenini okuduklarında, cephenin çöktüğünü anladılar. O sırada, Aslıhanlar yöresinde Yunan *kuva-yi asliyisini* imha ve tutsak eden Türk Ordusu yönünü, İzmir ve Akdeniz'e çevirmişti. İşgal yıllarında YYK ve KAOK'na maddi ve manevi desteğini sunan Yerli Rumlar da, bulabildikleri her tür araç ve götürebildikleri her şeyle birlikte, Türk Ordusu'nun önünden aynı yöne kaçmaktaydılar. Hacı Anesti'nin, "*Tüm cepheye geri çekilme düşman tazyiki olmadan devam ediyor*" diyen askeri bülteni (2 Eylül tarihli) İzmir gazetelerinde okunduğunda, adalara geçmek isteyen onbinlerce Rum göçmen, rıhtım ve yolcu gümrüğüne (Pasaport) yığılmış durumdaydı. Polis müdürlüğünden alınmış seyahat izni ve pasaport talep ederek, başlangıçta bunların Anadolu'dan ayrılmalarını engellemeye çalışan YYK, sonraki günlerde bazı vapurlara el koyup adalara sefer bile yaptırmıştı. Yunanistan'ın İngiliz Hükümeti'nden ateşkes istediği 2 Eylül günü Stergiadis, kıdemli memurlarına arşivlerini toplamaları ve harekete hazır olmaları talimatını vermişti.

Yeni onbinler ve organize Rum milislerin (Küçük Asya Savunma Örgütü) Anadolu'da tutunabilmek amacıyla yaptığı her girişimi boşa çıkaran Türk Ordusu, 8 Eylül akşamı İzmir kapılarına dayanmıştı. Yeni onbinlerin döküntüleri ile göçmenlerin dolduğu İzmir'de ne ekmek, ne de asayiş kalmıştı. Yeni onbinler ve Rum milislerin, oturdukları yerleşim merkezlerini yakıp yıkacağını ve kendilerini öldüreceğinden endişe eden birçok Türk de,

İzmir'e gelerek cami, medrese ve okullara sığınmıştı. "Yaşasın Lenin" sloganları eşliğinde, İzmir sokaklarında taşkınlık yapan yeni onbinlere çeki düzen vermek üzere, İzmir'e getirilen (5 Eylül'de) Trakya Tümeni, karaya çıkması için yapılan tüm çağrılarını reddediyordu. İngiltere, yaklaşık 3000 kişiden oluşan İzmir'deki kolonisini, 6 Eylül'de Kıbrıs'a gönderirken; az sayıdaki Amerikalı, büyükelçi Horton'un çağrısı üzerine İzmir'e gönderilen Litchfield ve Simpson zırhlısına bindirilmişti. İzmir'in işgalinden beri bir arada görülmeyen cemaat başkanları: Müftü, Rum-Ortodoks metropoliti, Protestan ruhani reisi, Katolik murahhas vekili, Hahambaşı ve Ermeni murahhası, 6 ve 7 Eylül günü Beyler Sokağı'ndaki şeriye mahkemesinde toplanmış ve cemaatlerine, birbirlerini incitecek söz söylemek ve silah taşımak gibi üzüntü verecek olaylara yol açacak davranışlardan kaçınmalarını öğütleyen bir beyanname üzerinde anlaşmışlardı.

9 Eylül sabahı, Sabuncubeli'nden hareketle Bornova-Mersinli güzergâhını geçen, 5. Süvari Kolordusu'nun 2. Tümeni'nden Yüzbaşı Şerafettin Bey komuta ettiği bir öncü birlik, rıhtımdaki binlerce Rum ve yeni onbinlerin döküntüleri arasından yalın kılıç geçerek, saat 10.30'da vilayet konağına varmıştı. Boynu ve kolundan yaralı olan Şerafettin Bey, burada bir Türk gencinin verdiği al sancağı gözyaşları içinde konağın balkonundaki göndere çekmişti. Böylece İzmir; üç yıl, üç ay, yirmi dört gün çektiği hasretin ardından, gerçek sahibisiyle kucaklaşmış, Türkiye emperyalizm illetinden kurtulmuştu ama ödediği bedel çok ağırdı. Çanakkale'den kurtarabildiği bir avuç yetişmiş insanı dahil, on binlerce canı yitmiş ve KAOK'nun neredeyse baştan aşağı yaktığı işgal bölgesi haftalarca baca gibi tütmüştü.

Neron Kimliğini İtiraf Ediyor

Akşehir, 17 Ocak 1922, Midilli'denim. Adım Yoannis Eleftheriu Danglis, 7. Tümen, 23. Alay, 3. Tabur, 11. Bölük'tenim. Bir süredir Sakarya Cephesi'nden geri çekiliyoruz. Başkomutanlık ordunun köyleri yakması emrini verdi. Üçüncü ve Onuncu Tümenin bu bağlamda verdiği emirlerin alınmasından sonra, Yunan Ordusu'na mensup mangaların ateşe verdiği köyleri bizzat gördüm... (Kitapçığın arka kapağına yazılmıştır).

Atrocites Greques en Asie Mineure, 3 em Partie, Imprimerie Hunsu Tabiate, Vis-a-vis de la Sublime Porte, Constantinople, 1922.

KAYNAKÇA

ATASE Arşivi, Dolap: (52)-7, Dosya: (48)-12, Klasör: 404, Arşiv: 6/3420.

Atrocites Greques en Asie Mineure, 3 em Partie, Imprimerie Hunsu Tabiate, Vis-a-vis de la Sublime Porte, Constantinople, 1922.

BERBER, Engin; Sancılı Yıllar 1918-1922; Mütareke ve Yunan İşgali Yıllarında İzmir Sancağı, Ankara, Ayraç Yayınları, 1997.

Xenophon; Anabasis, Harvard University Press, 1998;

Ksenophon, Anabasis, 'Onbinlerin Dönüsü', Çeviren: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1974.

Extended Abstract

The first and most important goal of the Greeks in 2009 is to save İzmir from the Turks; For the Turks, it was the 90th anniversary of the occupation by the Greeks. It is clear that various events will be held on both sides of the Aegean this year. The main source of what you are about to read is “The Painful Years 1918-1922; Our book titled “The Sanjak of Izmir during the Armistice and the Years of the Greek Occupation” aims to enrich the information on the Turkish side about this last expedition of the new tens of thousands.

The answer to why the Greek State came to Izmir is not Greek nationalism, in other words, the Megali Idea doctrine, as is generally assumed. It is necessary to focus on three reasons, two of which originate from Greece and one from England, France and the USA, which were allies of Greece in the First World War.

1. Cockfighting of the Ruling Classes
2. The Imperial Dream of a State That Has Exhausted Zero
3. A Great Mediterranean from the Power of Passion: Italy

It is not possible to understand what the Greek authorities are doing in Anatolia without knowing how they are organized.

After the Armistice of Mudros, the Greek Government sent officers to Istanbul and Izmir with the task of winning over all the peoples, including the Turks living in these cities, and in the capacity of high commissioner.

The new tens of thousands moving east following the valleys broken by Menderes, Gediz and Bakırçay have established a very complex organizational structure in Anatolia, which is constantly changing and growing, except that it depends on the civilian administration in Izmir.

The Turkish attack, which started on the morning of August 26, 1922, could not be heard in Izmir because of censorship behind the front lines. In the following days, the fact that the trains brought more dead and wounded

soldiers to Izmir than had been seen before must have worried the Greeks while delighting the Turks.

On the morning of September 9, a pioneer unit commanded by Captain Şerafettin Bey from the 2nd Division of the 5th Cavalry Corps, passing the Bornova-Mersinli route from Sabuncubeli, passed through the debris of thousands of Greeks and new tens of thousands on the pier, and arrived at the provincial mansion at 10.30. It was time for the Greeks to return. And they returned.